

เรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารในสื่อร่วมสมัย

: การสืบทอดขนบวรรณคดีคำสอน

NARRATIVE OF BUDDHA'S CONFRONTATION WITH MARA IN CONTEMPORARY MEDIA: TRANSMISSION OF TEACHING TRADITIONAL LITERATURE

¹พรพิมล เพ็ญประภา และ ²กิตติยา คุณารักษ์

¹Pohnpimon Phengprapha and ²Kittiya Khunarak

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง, ประเทศไทย

Mahamakut Buddhist University, Thailand.

¹pengprapha.p@gmail.com

Received December 25, 2020; Revised February 12, 2021; Accepted March 21, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสืบทอดขนบวรรณคดีคำสอนเรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารในสื่อร่วมสมัย โดยศึกษาเรื่องเล่าการผจญมารทั้ง 8 เหตุการณ์ในบทสวดมนต์พุทธอัฐสขยมงคลคาถา หรือที่รู้จักกันในชื่อบท“พระคาถาพาหุง”ที่ได้รับการผลิตซ้ำในสื่อร่วมสมัยประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ จำนวนทั้งสิ้น 17 สำนวน ผลการศึกษาพบว่า เรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมาร 8 เหตุการณ์ในสื่อร่วมสมัยมีการสืบทอดขนบวรรณคดีคำสอนอย่างชัดเจน โดยนำเสนอผ่านกลวิธีการสอน 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) กลวิธีการสอนแบบตรงไปตรงมา 2) กลวิธีการสอนโดยการสอดแทรกทัศนะหรือคำสอนของผู้เขียน 3) กลวิธีการถามตอบปัญหาธรรม และ 4) กลวิธีการสอนผ่านพฤติกรรมและคำพูดของตัวละคร อีกประการหนึ่ง

¹ อาจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

² นักวิชาการอิสระ

เรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารยังสะท้อนให้เห็นการดำรงอยู่และพลวัตของวรรณคดีพุทธประวัติตอนสำคัญในฐานะเรื่องเล่าที่ได้รับการผลิตซ้ำในพื้นที่ร่วมสมัยที่มีความเป็นสากล ส่งผลให้เกิดความรับรู้เรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารของผู้คนในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: เรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมาร, สื่อร่วมสมัย, การสืบทอด, ขนบวรรณคดีคำสอน

Abstract

The objective of this academic article was to study the transmission of teaching traditional literature on the narrative of the Buddha's Confrontation with Mara in contemporary media. The study was focused on the narrative on the Buddha's Confrontation with the Mara in eight risky events appeared in the Buddhist Chanting Stanzas on the Eight Auspicious Victories so-called Bahungmahaka (Phra Gatha Bahung in Thai). The stanzas were reproduced and totally found in seventeen versions of contemporary printed media. The result of the study was found that the narrative of the Buddha's eight victories in those contemporary printings was distinctly based on the transmission of teaching traditional literature. It was presented through four teaching techniques including: 1) direct instruction; 2) infusion instruction by inserting the author's view or teaching; 3) questioning instruction on Dhamma; and 4) role-playing instruction from the actors' behavior and speech. In addition, the narrative of the Buddha's Confrontation with Mara reflected the existence and dynamics of the important episodes of Buddhist literature as a story that was reproduced in the contemporary and universal media resulting that the narrative of the Buddha's Confrontation with Mara was perceived in a broader level.

Keywords : Narrative of Buddha's Confrontation with Mara, Contemporary Media, Transmission, Teaching Traditional Literature

บทนำ

บทสวดมนต์พุทธอัฐฐขยมงคลคาถาหรือที่มักเรียกว่า 'พระคาถาพาหุง' ตามวรรคแรกของพระคาถา ใช้สวดสรรเสริญชัยชนะแปดประการที่พระพุทธองค์ทรงมีเหนือมนุษย์

อมมนุษย์ เทวดาและสัตว์เดรัจฉาน ด้วยธรรมานุภาพ โดยบทสวดมนต์พุทธอัฐมขยมงคลคาถานี้ ไม่ได้เป็นคาถาที่มีบรรจุไว้ในพระไตรปิฎก กล่าวคือไม่ใช่คาถาที่แต่งขึ้นในสมัยพุทธกาล เหมือนคาถาหรือบทสวดอื่นๆ เช่น กรณียเมตตาสสูตรหรือบรรดาบทสวดมนต์ต่างๆ ที่เรียกว่า พระปริตรมีอชคคปริตร เป็นต้น ด้วยเหตุที่บทสวดมนต์ดังกล่าวสามารถค้นหาที่มาได้แม้จะมีอายุกว่า 2500 ปีแล้วก็ตาม แต่สำหรับบทสวดมนต์พุทธอัฐมขยมงคลคาถานี้ เป็นบทสวดที่ได้รับการแต่งขึ้นใหม่จัดว่าเป็นบทสวดมนต์หรือคาถาประเภทฎีกาเพราะเป็นคาถาที่นักปราชญ์ในยุคหลังแต่งขึ้น โดยนำเอาเหตุการณ์ในพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ ในตอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้พุทธวิธีเพื่อเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ทั้ง 8 เหตุการณ์ มาแต่งเป็นคาถาร้อยกรองไว้เป็นหมวดหมู่ได้ 8 บทและนำไปสวดในพิธีต่างๆ จนเป็นที่นิยมกันในหมู่ประชาชนชาวพุทธในหลายประเทศ อาทิ ไทย พม่า ลังกา ลาว เป็นต้น (สวัสต์ พัฒนาเกิดผล, 2509: 178) อย่างไรก็ตามในปัจจุบันเนื้อหาในบทสวดมนต์พระคาถาพาทูได้รับการผลิตซ้ำในฐานะเรื่องเล่าการผจญมารของพระพุทธเจ้าหลากหลายรูปแบบนอกเหนือไปจากบทสวดมนต์และภาพจิตรกรรมฝาผนัง อาทิ การสร้างสรรค์เรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารในสื่อร่วมสมัยทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันศาสนากับสื่อ ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2554: 26) กล่าวว่า สถาบันศาสนาและสื่อมวลชนมีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันในโลกยุคโลกาภิวัตน์ทั้งความสัมพันธ์ด้านสังคมและความสัมพันธ์ส่วนตัว ดังจะเห็นปรากฏการณ์การแปรรูปชาดกในพระไตรปิฎกเป็นนิทานการ์ตูน เพราะศาสนามองว่าการปรับเปลี่ยนรูปแบบเนื้อหาทางศาสนาโดยนำเสนอผ่านสื่อ นั้นเป็นเครื่องมือหรือช่องทางหนึ่งในการเผยแพร่คำสอนศาสนา

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาการสืบทอดขนบวรรณคดีคำสอนเรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารในสื่อร่วมสมัย เพื่อชี้ให้เห็นว่าชัยชนะอันเป็นมงคลทั้ง 8 ประการของพระพุทธองค์นั้นล้วนแสดงให้เห็นรูปแบบการแก้ไขปัญหา รวมถึงวิธีการรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ ที่ยังคงสามารถนำมาเป็นแบบอย่างและปฏิบัติได้จริงทั้งในระดับตนเอง ครอบครัว และสังคม อีกประการหนึ่งเพื่อสะท้อนให้เห็นการดำรงอยู่และพลวัตของวรรณคดีพุทธประวัติตอนสำคัญในฐานะเรื่องเล่าที่ได้รับการผลิตซ้ำในพื้นที่ร่วมสมัยที่มีความเป็นสากล ส่งผลให้เกิดความรับรู้เรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารของผู้คนในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

ความเป็นมาของเรื่องเล่า

เรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารเป็นเรื่องราวอันมีที่มาจากพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญทางศาสนาที่ได้รับการเรียบเรียงขึ้นเป็นบทสวดมนต์ในชื่อบทสวดมนต์พุทธอัฐมขยมงคลคาถา ต่อมาเรื่องราวการผจญมารทั้ง 8 เหตุการณ์นี้ ได้รับการผลิตซ้ำและสร้างสรรค์ในฐานะเรื่องเล่าในสื่อร่วมสมัยหลากหลายรูปแบบ ทั้งในลักษณะการนำเสนอรวมกับพุทธประวัติและนำเสนอเฉพาะเหตุการณ์ โดยมีสาระสำคัญคือมุ่งเน้นที่จะนำเสนอหลักธรรมอันเป็นประโยชน์ที่พุทธศาสนิกชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ในสังคมยุคปัจจุบันผ่านเรื่องราวการผจญมารทั้ง 8 เหตุการณ์ของพระพุทธองค์ที่แสดงให้เห็นช่วงเวลาที่ยากลำบากทั้งก่อนและหลังการตรัสรู้ธรรม ดังที่พิสิทธิ กอบบุญ (2548: 255) กล่าวว่า วรรณคดีพุทธศาสนาของไทยนั้นมีพันธกิจในฐานะเป็นวรรณคดี คำสอน กล่าวคือ เป็นวรรณคดีที่มุ่งเน้นจะเสนอสาระหลักธรรมอันเป็นหลักของพุทธศาสนามีลักษณะของคำสอนทั้งในระดับโลกียธรรมและโลกุตระธรรม ดังนั้น เรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารจึงนับเป็นวรรณคดีคำสอนอีกเรื่องหนึ่งที่ยังคงได้รับการผลิตซ้ำในสื่อร่วมสมัย โดยยังคงสืบทอดลักษณะสำคัญในฐานะวรรณคดีคำสอนด้วยการนำเสนอผ่านกลวิธีการสอน ดังนี้

1. กลวิธีการสอนแบบตรงไปตรงมา

จากการศึกษาพบว่า เรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารในสื่อร่วมสมัยหลายสำนวนนิยมนำเสนอด้วยกลวิธีการสอนแบบตรงไปตรงมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทบทสวดและตำนาน ซึ่งนอกจากหลักธรรมคำสอนจะแทรกอยู่ในเหตุการณ์ บทสนทนาหรือพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องแล้ว ยังมีส่วนที่ผู้เขียนอธิบายหรือตีความหลักธรรมคำสอนจากเรื่องเล่าในแต่ละเหตุการณ์เพิ่มเติมให้ผู้อ่านได้แก่งคิดหรือแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้น อาทิ

หนังสือพาหุ มนต์แห่งชัยชนะของสำนักพิมพ์ธนชัยรุ่งเรืองพัฒนาจำกัด เป็นหนังสือบทสวดมนต์ที่บอกเล่าเรื่องราวการผจญมารทั้ง 8 เหตุการณ์ด้วยสำนวนของผู้เขียนเอง โดยในตอนท้ายของเรื่องเล่าการผจญมารในแต่ละเหตุการณ์ผู้เขียนจะอธิบายและตีความธรรมที่เป็นธรรมวิธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้เพื่อเอาชนะมารแต่ละเหตุการณ์ด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายอีกทั้งยังช่วยให้ผู้อ่านไม่มีความรู้สึกกลัวหลักธรรมนั้น ๆ เป็นเรื่องไกลตัวหรือเป็นเรื่องยากที่จะปฏิบัติ หนังสือเล่มนี้ยังช่วยยืนยันความคิดที่ว่าพุทธวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำมานั้น พุทธศาสนิกชนก็สามารถนำมาปรับใช้ได้เช่นเดียวกัน ดังตัวอย่าง

“ตีความปริศนาธรรม: พระพุทธเจ้าขณะนางจิญจมาณวิกาด้วยความสงบพระทัยอันงดงาม ปริศนาสอนว่าชนะวิทุจริต (การประพฤติชั่วทางวาจา) ด้วยการหมั่นฝึกฝนจิตตนให้อดทน อดกลั้น (ขันติ) ต่อภาวการณ์นั้นๆ เมื่อจิตถูกฝึกบ่อยๆ จะพัฒนาขึ้นเป็นความทนทาน ไม่หวั่นไหวต่อวิทุจริตใดๆ จนกระทั่งจิตบังเกิดความสงบเสงี่ยม (โสรัจจะ) หากเมื่อใดต้องเผชิญภาวการณ์เช่นนั้นอีก จิตที่ฝึกไว้อย่างดีแล้วจักควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจให้สงบงามดั่งนั้น ขันติกับโสรัจจะเป็นธรรมที่ใช้คู่กัน หมั่นฝึกฝนธรรมคู่นี้เสมอ ๆ จักบังเกิดความสง่างามในตนและงดงามต่อผู้พบเห็น (พาหุง มนต์แห่งชัยชนะ, 2556: 64)

หนังสือพาหุง ชัยชนะแห่งพุทธะ เขียนโดย จิต-ตระ-ธานี หนังสือเล่มนี้ในตอนต้นของแต่ละเรื่องจะเขียนบทสวดมนต์พุทธชัยมงคลคาถาด้วยกัน 3 ภาษา ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาบาลีและภาษาอังกฤษจากนั้นจึงจะเล่าเรื่องราวเหตุการณ์การผจญมารในสำนวนของผู้เขียนเอง ทั้งนี้ในตอนต้นของเรื่องเล่าผู้เขียนจะกล่าวถึงลำดับคาถาตามด้วยการกล่าวถึงเหตุการณ์การผจญมารโดยสรุปและจะกล่าวเสริมว่าคาถาบทนั้นๆ สามารถใช้ได้ในกรณีใดดังตัวอย่าง

“พุทธชัยมงคลคาถาบทนี้ เป็นคาถาบทที่ 2 กล่าวถึงชัยชนะของพระพุทธเจ้าที่มีต่ออหาวงศ์ซึ่งเป็นยักษ์ที่ดุร้ายใจคอโหดเหี้ยมเต็มไปด้วยโทสะ แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงเอาชนะได้ด้วยขันติบารมี คาถาบทนี้นิยมใช้สำหรับการเอาชนะศัตรูผู้มีจิตใจหยาบกระด้าง ศัตรูผู้เป็นอันธพาล เป็นต้น ที่มาของชัยชนะครั้งนี้ เกิดขึ้นในพรรษาที่ 16 มีรายละเอียดดังนี้...”
(จิต-ตระ-ธานี (นามแฝง, 2556: 22)

2. กลวิธีการสอนโดยการสอดแทรกทัศนคติหรือคำสอนของผู้เขียน

เรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารบางสำนวนผู้เขียนใช้กลวิธีการสอดแทรกหลักธรรมคำสอนโดยการยกพุทธศาสนสุภาษิตขึ้นมากล่าวเพื่อให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ของตัวละครใน

เรื่อง อาทิตย หนังสือนองคฺลิมล ฉบับการ์ตูนสี่สีของสำนักพิมพ์อมรินทร์คอมมิกส์ โดยหนังสือเล่าเรื่องราวชีวิตประวัติขององคฺลิมลหรืออหิงสกะ บุรุษผู้มีความบริสุทธิ์และใจซื่อเป็นเหตุให้อหิงสกะจึงถูกความริษยาและความหลงผิดของผู้อื่นหลอกล่อให้เดินทางช่วงนกลายเป็นโจรร้ายของแผ่นดินที่รับรู้กันในนาม“องคฺลิมล” กระทั่งได้พบกับพระพุทธเจ้า ได้สัมผัสธรรมและเข้าบวชในพระพุทธศาสนา แม้ในช่วงแรกของการบวชต้องอดทนต่อผลกระทบอยู่บ้าง แต่ด้วยไม่ละในความเพียรและความอดทนจึงสามารถบรรลุพระอรหันต์ได้ในที่สุด การ์ตูนเรื่องนี้นอกจากผู้อ่านจะได้เรียนรู้หลักธรรมคำสอนต่างๆผ่านทางเหตุการณ์ พฤติกรรม และบทสนทนาของตัวละครในเรื่องแล้ว ผู้เขียนยังได้ยกเอาพุทธศาสนสุภาษิตที่มีเนื้อหาใจความสอดคล้องกับเหตุการณ์หรือพฤติกรรมของตัวละครต่างๆ ดังตัวอย่าง

ในช่วงเริ่มต้นหนังสือการ์ตูนกล่าวถึงเรื่องราวชีวิตในวัยเด็กของอหิงสกะว่าเป็นผู้ที่มีความขยันมีน้ำใจหมั่นศึกษาเล่าเรียน ฯลฯ ผู้เขียนจึงยกพุทธศาสนสุภาษิตที่เกี่ยวข้องกับวิชาความรู้ที่ว่า **“บรรดาสิ่งทีองงามขึ้นมา วิชาความรู้ประเสริฐสุด”** (พุทธศาสนสุภาษิต) ขึ้นมาประกอบ

ภาพประกอบ 1 : ภาพพุทธศาสนสุภาษิตซึ่งสอดคล้องกับเรื่องราวในวัยเด็กของอหิงสกะ
ที่มา: หนังสือนองคฺลิมล ฉบับการ์ตูนสี่สี (โอม รัชเวทย์,2554: 14)

หรือเหตุการณ์ที่อหิงสกะเดินทางมาสมัครเข้าเรียนในสำนักศึกษาปาโมกข์ ณ เมืองตักศิลา ตัวละครอาจารย์เจ้าของสำนักยื่นใบสมัครให้อหิงสกะและกล่าวว่า “ที่นี่ไม่มีเงินค่าแป๊ะเจี๊ยะ ขอแค่ค่ายกฐนิตหน่อย” (โอม รัชเวทย์,2554: 25) ดังนั้นได้ภาพนี้ผู้เขียนจึงยกพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า **“พึงแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม”** ขึ้นมากล่าวเพื่อชี้ให้เห็นว่าการกระทำของตัวละครอาจารย์นั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เป็นต้น

ภาพประกอบ 2 ภาพพุทธศาสนสุภาษิตซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์การรับเงินสินบน
ที่มา: หนังสืออภินิหาร ฉบับการ์ตูนสี่สี (โอม รัชเวทย์, 2554: 25)

ตัวอย่างจากหนังสือการ์ตูนข้างต้น จะเห็นได้ว่ากลวิธีดังกล่าวเป็นการแทรกทัศนคติของผู้เขียน ด้วยการยกพุทธศาสนสุภาษิตที่สอดคล้องกับเหตุการณ์หรือพฤติกรรมของตัวละคร เพื่อช่วยชี้นำทางความคิดและกระตุ้นให้ผู้อ่านพิจารณาเหตุการณ์และพฤติกรรมของตัวละคร จนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมและหลักปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธศาสนาอันนำไปสู่ความเข้าใจในคำสอนรวมทั้งสามารถนำไปเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันได้

3. กลวิธีการถามตอบปัญหาธรรม

กลวิธีการถามและตอบปัญหาธรรมในเรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมาร ผู้เขียนพบว่ากลวิธีดังกล่าวปรากฏในเหตุการณ์การผจญอหวกยักษ์และการผจญสังกนิครนถ์ในหนังสือประเภทบทสวดและตำนาน โดยทั้งสองเหตุการณ์จะมีการกล่าวถึงการสนทนาโต้ตอบระหว่างพระพุทธเจ้าและมารเกี่ยวกับหลักธรรมหรือปริศนาธรรมที่มารมีข้อสงสัย ทั้งนี้จุดประสงค์ในการถามคำถามก็แตกต่างกันออกไป ได้แก่ ในเหตุการณ์ผจญสังกนิครนถ์เป็นการถามปัญหาเพื่อต้องการประลองปัญญาระหว่างแนวคิดหรือคำสอนในลัทธิของตนกับคำสอนของพระพุทธองค์ ในขณะที่เหตุการณ์ผจญอหวกยักษ์นั้นถามเพื่อต้องการเอาชนะและต้องการให้พระพุทธองค์พ่ายแพ้ต่ออำนาจของตน โดยมีมารเป็นฝ่ายถามและพระพุทธเจ้า

เป็นฝ่ายตอบคำถาม ดังตัวอย่างบทสนทนาโต้ตอบปริศนาธรรมที่อาฬวกยักษ์ถาม พระพุทธเจ้าโดยหวังจะใช้เป็นอุบายเพื่อเอาชนะ ความว่า

อาฬวกยักษ์: สมณะ ข้าพเจ้าจะขอตั้งปัญหาถามท่าน หากท่านตอบข้าพเจ้าไม่ได้ ข้าพเจ้าจะควักดวงจิตของท่านออกโยนทิ้งเสีย จะขยี้หัวใจท่านให้ แผลกสลายหรือไม่ก็จะจับเท้าทั้งสองของท่านเหวี่ยงไปตกที่ฝั่งแม่น้ำ คงคาปากโน้น

พระพุทธเจ้า: ยักษ์เอ๋ย เรายังไม่เห็นใครสักคนในโลกที่จะทำกับเราเช่นนั้นได้เลย ท่านต้องการถามปัญหาสิ่งใด จงถามมาเถิด

เมื่อพระพุทธองค์ทรงมีพุทธดำรัสเช่นนั้น อาฬวกยักษ์จึงถามปัญหาที่ตนสงสัย ดังนี้

อาฬวกยักษ์: อะไรเล่าเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐสุดของคนในโลกนี้
อะไรเล่าที่บุคคลประพฤติดีแล้วนำความสุขมาให้
อะไรเล่าเป็นรสที่ตีกวารสทั้งหลาย
บุคคลมีความเป็นอยู่อย่างไร นักปราชญ์จึงกล่าวว่ามีชีวิตประเสริฐ

พระพุทธเจ้า: ศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐสุดของคนในโลกนี้
ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วนำความสุขมาให้
สัจจะเท่านั้น เป็นรสที่ตีกวารสทั้งหลาย
บุคคลมีความเป็นอยู่ด้วยปัญญา นักปราชญ์จึงกล่าวว่ามีชีวิตประเสริฐ

อาฬวกยักษ์: คนจะข้ามโอชะได้อย่างไร
จะข้ามห้วงมหรณพได้อย่างไร
จะล่องพ้นทุกข์ได้อย่างไร
และจะบริสุทธีได้อย่างไร

พระพุทธเจ้า: คนจะข้ามโอชะได้ด้วยศรัทธา
จะข้ามห้วงมหรณพได้ด้วยความไม่ประมาท
จะล่องพ้นทุกข์ได้ด้วยความเพียร
และจะบริสุทธีได้ด้วยปัญญา

อาฬวกยักษ์: คนทำอย่างไรจึงจะได้ปัญญา
ทำอย่างไรจึงจะได้ทรัพย์
ทำอย่างไรจึงจะได้เกียรติ
ทำอย่างไรจึงจะผูกใจหม่มิตรไว้ได้

และทำอะไรเมื่อตายแล้วจะไม่เศร้าโศก

พระพุทธเจ้า: คนต้องการบรรลุนิพพาน
 เชื้อฟังคำสั่งสอนของพระอรหันต์
 ไม่ประมาท รู้จักพิจารณา
 ตั้งใจฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา
 คนปฏิบัติตนตรงต่อเวลา เอาธุระ
 มีความขยันย่อมหาทรัพย์ได้
 ย่อมได้เกียรติด้วยความสัตย์จริง
 ผู้ให้ย่อมผูกใจหมุ่มิตรไว้ได้
 คนผู้ครองเรือน มีศรัทธา
 ประพฤติธรรม 4 ประการนี้คือ
 สัจจะ ธรรมะ ชาติ และจาคะ
 ตายแล้วย่อมไม่เศร้าโศก

บทสนทนาข้างต้นจะเห็นได้ว่ากลวิธีการตอบปัญหาของพระพุทธองค์นั้นไม่เพียงแต่ทำให้ผู้ถามปัญหากระจ่างชัดในคำตอบแล้ว กลวิธีดังกล่าวยังถือเป็นวิธีการสอนธรรมของพระพุทธองค์ประการหนึ่งจาก 4 แบบที่ทรงใช้ในการสั่งสอนสรรพสัตว์ทั้งปวง ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยุตโต) (2542) กล่าวไว้ดังนี้

1) การสอนแบบสากัจฉา หรือสนทนา ส่วนใหญ่ทรงใช้วิธีนี้กับผู้มาเฝ้าที่ยังไม่เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยการสนทนานำสู่ธรรม เมื่อเข้าใจแล้วก็จะเกิดความเลื่อมใสศรัทธา วิธีนี้เป็นวิธีที่ทรงใช้กับพระสาวกโดยการส่งเสริมให้สนทนาธรรมร่วมกัน

2) การสอนแบบบรรยาย ทรงใช้การแสดงธรรมในที่ประชุม หรือคนหมู่มากที่มีพื้นฐานหรือความเข้าใจในธรรมใกล้เคียงกัน โดยทรงบรรยายแบบกว้างๆ

3) การสอนแบบตอบปัญหา ผู้ที่มากถามปัญหานั้น มีหลายประเภททั้งลงภูมิถามเพื่อต้อนให้จนมุม บ้างก็ถามเพื่อไปเทียบกับลัทธิของตน ซึ่งการถามปัญหาแบบนี้พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม โดยลักษณะของวิธีตอบแบ่งเป็น 4 อย่าง คือ

1) กังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบอย่างตรงไปตรงมา

2) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถาม ทวนคำถาม ว่าถามในแง่มุมไหน แล้วจึงตอบปัญหา เช่น จักขุ กับ โสตะเหมือนกันไหมต้องย้อนถามก่อนว่าแง่ใด แล้วแยกตอบว่า ถ้าในแง่การเป็นเครื่องมองเห็น ฟังตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเชื่อว่าในแง่เป็นอนิจจัง ฟังตอบว่าเหมือน

3) วิภาษพยากรณ์ปัญหา หมายถึงปัญหาที่ต้องแยกคำตอบ เช่นเมื่อเขาถามว่า “สิ่งที่เป็นอนิจจังได้แก่จักขุใช่ไหม” ฟังแยกออกตอบว่า “ไม่ เพียงแต่จักขุเท่านั้นที่เป็นอนิจจัง โสตะ ฆานะฯ ก็เป็นอนิจจังด้วย”

4) ฐปณียปัญหา ปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่องไร้ประโยชน์ อันเป็นเหตุให้ยึดเยื้อ สิ้นเปลืองเวลาฟังยับยั้งเสียและชักนำผู้ถามเข้าสู่แนวเรื่องที่ประสงค์ต่อไป

คำอธิบายวิธีการสอนข้างต้นชี้ให้เห็นว่าวิธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้สอนอาฬวกยักษ์นั้น คือการสอนแบบการตอบปัญหาด้วยการตอบในลักษณะกังสพยากรณ์ปัญหา คือ ปัญหาที่ฟังตอบแบบตรงไปตรงมา ดังนั้น การถามตอบปริศนาข้างต้นนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงวิธีการสั่งสอนและเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธองค์แล้ว กลวิธีดังกล่าวยังช่วยรักษาและสืบทอดพระธรรมคำสั่งสอนอีกทั้งยังช่วยให้ผู้อ่านได้พิจารณาคำสอนผ่านบทสนทนาถามตอบปริศนาธรรม เกิดกระบวนการคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุและผลจนสามารถเข้าใจความหมายของธรรมนั้นๆ ในท้ายที่สุด ดังที่พิสิทธิ กอบบุญ (2548) กล่าวว่า ปุจฉา-วิสัชนา เป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้ศึกษาได้มีส่วนร่วมในตัวบท โดยการกำหนดประเด็นปัญหา โนม่น้าว กระตุ้น และท้าทายให้เกิดการขบคิดตีความแล้วคลี่คลายปัญหา สร้างความกระจ่าง อรรถาธิบายให้ความรู้พัฒนาความคิด กำจัดทิฐิมานะ นำไปสู่ความเข้าใจในพุทธธรรมสร้างศรัทธาและปัญญาในที่สุดนั่นเอง

4. กลวิธีการสอนผ่านพฤติกรรมและคำพูดของตัวละคร

กลวิธีการสอนผ่านพฤติกรรมและคำพูดของตัวละคร เป็นกลวิธีที่พบได้บ่อยในเรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารประเภทหนังสือการ์ตูน อาทิ หนังสือการ์ตูนชุดการผจญภัยของพระพุทธเจ้าของสำนักพิมพ์แฮปปี้คิดส์ ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อเป็นหนังสือการ์ตูนประเภทนิทานภาพสำหรับเด็กอายุระหว่าง 4-6 ปี เรื่องเล่าชุดนี้เล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นตามโครงเรื่องเดิมโดยเป็นการฉายภาพความขัดแย้งของตัวละครพระพุทธเจ้าและมารแต่ละเหตุการณ์ในบริบทและ

สถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป ธรรมวิธีในการแก้ไขปัญหาในชีวิตอย่างลึกซึ้งและคมคายของพระพุทธเจ้าถูกถ่ายทอดผ่านทางบทสนทนาและพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องดังตัวอย่าง

...ช่างนาพาครีหมอบลงตรงหน้าพระพุทธองค์อย่างนุ่มนวล พระพุทธองค์ยกพระหัตถ์ขวาลูบกระพองข้างแล้วตรัสว่า “นาพาครีเอ๋ย.. จงอยู่อย่างมีความสุขเถิด อย่าทำร้ายผู้ใดอีกเลย” (น้านกฮุก(นามแฝง), 2557: 16)

...องค์ลีมาลตวาดด้วยความโมโหสุดขีด “ทำไมท่านบอกท่านหยุดแล้ว ทั้งที่ยังเดินอยู่” พระพุทธเจ้าทรงหยุดเดินแล้วตรัสอย่างมีเมตตาว่า “การหยุดของเรา หมายถึงการหยุดเบียดเบียนชีวิต แต่ท่านลิ ยังไม่หยุดเบียดเบียนชีวิตผู้อื่นเสียที องค์ลีมาลเอ๋ย..หยุดฆ่าคนเถิดนะ” (น้านกฮุก(นามแฝง), 2558: 15)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าพุทธวิธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการเอาชนะมารนั้น แสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของตัวละครพระพุทธเจ้าในฐานะ“ผู้สอนธรรมะ” ผ่านถ้อยคำที่เรียบง่ายแต่ตรงตาม อีกทั้งยังเติมเปี่ยมไปด้วยธรรมที่ช่วยชี้ทางให้สรรพสัตว์ทั้งปวงพึงกระทำแต่คุณความดี ละเว้นจากบาปและกรรมชั่ว ดังนั้น การใช้ตัวละครเป็นผู้สอนธรรมหรือหลักปฏิบัติต่างๆ นั้นจึงมักพบเห็นได้เสมอในวรรณคดีคำสอนอยู่เสมอ ดังที่ ญัฐกาญจน์ นาคนวล (2559: 191) กล่าวว่า การเลือกใช้ตัวละครที่มีสถานภาพและบทบาทเหมาะสมกับการเป็นผู้สอน ทำให้สารหรือคำสอนมีน้ำหนักชัดเจนและกลมกลืนเป็นเอกภาพกับการดำเนินเรื่องจึงทำให้สามารถสื่อคำสอนได้โดยตรง เข้าใจง่ายและสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้หนังสือการ์ตูนบางสำนวนมีลักษณะเป็นการเล่าเรื่องการผจญมารของพระพุทธเจ้าผ่านตัวละครหลักในเรื่อง อาทิ หนังสือประวัติพระพุทธเจ้าของสำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์ เล่าเรื่องราวพุทธประวัติและสอนธรรมจากเหตุการณ์ต่างๆ ผ่านตัวละครคุณตา ดังเช่นในบท *การขัดขวางจากลัทธิตอื่น* ตัวละครคุณตาได้เล่าเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าถูกใส่ร้ายโดยพวกเดียรถีย์ด้วยการใช้นางจัญจมาณวิกาเข้ามาปรากฏตัวต่อหน้าพุทธศาสนิกชนที่มาเฝ้าฟังธรรมและกล่าวอ้างว่าตนตั้งครมกับพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงรับมือกับเหตุการณ์ดังกล่าวอย่างมีสติด้วยการนิ่งเฉยและไม่นานความจริงทั้งหมดก็ปรากฏขึ้น กลวิธีดังกล่าวสอดคล้องกับที่ญัฐกาญจน์ นาคนวล (2559: 186) กล่าวว่า การใช้ตัวละครผู้ใหญ่ให้

ทำหน้าที่สอนหรืออธิบายธรรมกับเด็กนั้นนับเป็นกลวิธีการเล่าเรื่องโดยใช้ตัวอย่างแสดงให้เห็นจริง การใช้ตัวละครผู้ใหญ่ทำหน้าที่เป็นผู้อธิบายและสอนธรรมะให้กับเด็กจึงนับเป็นภาพจำลองการสอนที่สร้างความใกล้ชิดกับกลุ่มผู้อ่านวัยเด็กได้เป็นอย่างดี ดังนั้นจะเห็นได้ว่า นอกจากจะเป็นการสืบทอดเนื้อหาเรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารแล้วยังเห็นถึงพลวัตในการสร้างสรรค์วรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนในปัจจุบันซึ่งจากเดิมที่ใช้วิธีการถ่ายทอดผ่านการเล่าเรื่องให้ฟัง มาเป็นการถ่ายทอดผ่านการเขียนให้อ่าน ซึ่งวิธีนี้นอกจากความสนุกสนานเพลิดเพลินที่กลุ่มผู้อ่านซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนจะได้รับจากการดูภาพประกอบเรื่องเล่าที่มีสีสันสดใสงดงามแล้ว เด็กๆ จะยังได้พัฒนาทักษะการอ่านรวมทั้งได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจากธรรมะที่สอดแทรกไว้ภายในเรื่องไปพร้อมกันอีกด้วย

ภาพประกอบ 3 : ภาพตัวละครคุณตาเล่าเรื่องเหตุการณ์พุทธประวัติให้หลานฟัง
ที่มา : หนังสือประวัติพระพุทธเจ้า (ลี บอมจี, 2554)

บทสรุป

จากการศึกษาเรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารในสื่อร่วมสมัยประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ทั้ง 17 สำนวน สะท้อนให้เห็นว่า เรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารได้ทำหน้าที่ในฐานะวรรณกรรมคำสอนที่ถูกผลิตซ้ำในสื่อร่วมสมัยได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีความเป็นพลวัต คือ การปรับเปลี่ยนรูปแบบของสื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้อ่าน สื่อร่วมสมัยในหลายสำนวนพยายามปรับเปลี่ยนให้ตัวละครพระพุทธเจ้ามีความเป็นมนุษย์มากที่สุดด้วยการลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ลง ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการชี้ให้เห็นว่า การประสบความสำเร็จของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นความสำเร็จที่วางอยู่บนรากฐานของความเป็นมนุษย์ธรรมดาๆ ซึ่งวิธีการ

นำเสนอเรื่องเล่าพระพุทธเจ้าผจญมารเช่นนี้จะช่วยทำให้ผู้อ่าน ได้ตระหนักและเรียนรู้ว่าแบบอย่างที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติในการเอาชนะอุปสรรคทั้งปวงนั้นไม่ได้สูงส่งเกินไปกว่าจะเข้าถึงได้ ตรงกันข้าม กลับก่อให้เกิดความศรัทธามากยิ่งขึ้นว่า แท้จริงแล้วบนเส้นทางของการเป็นพระบรมศาสดาที่ยิ่งใหญ่นั้น มีเคล็ดลับอยู่ที่การพยายามฝึกหัดและพัฒนาตนเองเป็นสาระสำคัญ ดังนั้น การนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ในเหตุการณ์การผจญมารมานำเสนอด้วยกลวิธีต่างๆ จึงทำให้คำสอนและหลักปฏิบัติทั้งหลายที่ปรากฏนั้นมีความชัดเจนเข้าใจง่ายอีกทั้งยังเป็นแบบอย่างให้ผู้อ่านทุกเพศทุกวัยสามารถนำไปปรับใช้ได้จริงในชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ.(2554) *การสื่อสารกับศาสนา. ในการสื่อสาร ศาสนา กีฬา.* กรุงเทพฯ : โครงการเมธีวิจัยอาวุโส คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิต-ตระ-ธานี (นามแฝง). (2556). *พาทุง: ชัยชนะแห่งพุทธะ.* พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ไอดี.ปรีนท์.
- ณัฐกาญจน์ นาคนวล. (2559). *เรื่องเล่าทศชาติชาดก: การสืบทอดในสังคมไทยร่วมสมัย.* บัณฑิตวิทยาลัย :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- น่านกฐก (นามแฝง). (2557). *หนังสือชุด การผจญภัยของพระพุทธเจ้า ตอน ปราบข้างตมมัน.* พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แฮปปี้คิดส์ บริษัท แพลน ฟอ์ คิดส์ จำกัด.
- _____. (นามแฝง). (2558). *หนังสือชุดการผจญภัยของพระพุทธเจ้า ตอน มหาโจร องคูลิมาล.* พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แฮปปี้คิดส์ บริษัท แพลน ฟอ์ คิดส์ จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยุตโต). (2542). *พุทธวิธีในการสอน.* พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: โอเอ็นจีการพิมพ์.
- พาทุง. (2556). *มนต์แห่งชัยชนะ.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธนชัยรุ่งเรืองพัฒนา จำกัด.
- พิสิทธิ์ กอบบุญ. (2548). *ปุจฉา-วิสัชนา: กลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณคดีพุทธศาสนา.* บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลี บอมจี. (2554). *ประวัติพระพุทธเจ้า.* พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

- สวัสดี พัฒน์เกิดผล. (2509). *บรรยายความพุทธมนต์ 2 เรื่อง พุทธมนต์บทนมัสการและพุทธมนต์ชัยมงคล* (พิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชทานเพลิงศพ น.อ.ทวีป ปรีชากุล ณ เมรุวัดเครือวัลย์วรวิหาร 7 ก.ค. 2509). ธนบุรี: การช่างอุตสาหกรรมศึกษา.
- โอม รัชเวทย์. (2554). *องค์ลีมาล ฉบับการ์ตูนสีสี่*, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.